

Boekbesprekingen

Flanagan, K. (2017), *Sociological noir. Irruptions and the darkness of modernity*, Oxon/New York: Routledge, pp. 350. ISBN 9781138206915, € 131,48 (harde koft) € 42,29 (paperback) € 38,06 (e-boek).

Terwijl het West-Europese christendom zich over het geheel genomen keurig, zij het met vertraging, aanpast aan de gangbare politiek correcte normen – en marginaliseert – is er een culturele onderstroom van interesse in het duister en het kwaad, in een wereld waarin zonde en martelaarschap, onheil en heil grote betekenis hebben. Die fascinatie is aan te wijzen in *fantasy* en *gothic culture* maar ook in de islam. Wat beduidt dit? Dat is de vraag die Kieran Flanagan stelt aan de sociologie en aan de theologie.

Flanagan was *reader* aan de Universiteit van Bristol. Veel van wat hij schreef gaat over de verwevenheid van sociologie en theologie en ook redigeerde hij (met Peter C. Jupp) *A sociology of spirituality* (2007). Hij is geen afstandelijke academische specialist, maar eerder een erudiete essayist, gepokt en gemazeld in het Ierse en Britse katholicisme, die van hieruit reflecteert op beeldende kunst, muziek, literatuur en sociologische theorie. Zijn recentste project is een tweeluik over de duistere en de lichte zijde van de moderniteit. Lof van James Sweeney en Douglas Davies luisteren de koft van het eerste deel op. Het tweede deel staat op punt van verschijnen en hierop werd reeds gepreludeerd in de *Annual Lecture Christianity and Society* die de auteur in 2017 te Tilburg hield.

De duistere zijde van de moderniteit is vanuit sociologisch perspectief al verkend door Zygmunt Bauman (*Modernity and the holocaust* 1989), wiens werk de auteur eerder scherp exegetiseerde. Daarin wijst hij op impliciet-theologische noties zoals de nadruk om zichzelf aan de Ander over te geven (Emmanuel Lévinas) en dat wederzijdse afhankelijkheid gemeenschap vereist (Victor Turner). Ook in dit werk zoekt Flanagan de grens met de theologie op – evenals de klassieken Comte, Durkheim en Weber, betoogt hij – maar terwijl Comte uiteindelijk de sociologie verliet om een ‘religie van de menselijkheid’ op te richten, lijkt het er bij Flanagan op dat hij het katholicisme wil revitaliseren om de door de sociologie geconstateerde crisis in de moderniteit te lijf te gaan.

‘Als God dood is, wat komt er dan voor Hem in de plaats?’ (p. 37). Hoewel Flanagan aansluit bij auteurs die deze substituten onderzoeken in de uitgewaaierde aandacht voor het heilige, is hij er zelf meer in geïnteresseerd hoe beelden van het kwaad inbreuk maken op de moderne seculiere cultuur. Zonde en Satan zijn zelfs binnen het katholicisme in de vergetelheid geraakt, maar floreren in horrorverhalen, films en games. De biecht is omgedoopt in het sacrament van de verzoening, juist toen de seculiere wereld allerhande bekentenissen over ons uit begon te storten via de massamedia. Onze cultuur bevat tal van resten van christelijke cultuur die opnieuw tot de verbeelding zouden kunnen gaan spreken. Een centraal hoofdstuk gaat dan ook over ruïnes – in de fysieke werkelijkheid, op

Religie & Samenleving, Jrg. 14, nr. 1 (januari 2019)

schilderijen en in teksten. Een ander over de *gothic novel*, zoals *Frankenstein* en *Dracula*, en de cultuur waar deze voor staat. Deze hoofdstukken behandelen niet systematisch een afgebakend onderwerp van studie, maar zijn eerder essays die vanuit een deels overlappende invalshoek een centrale, tweeledige gedachte formuleren. Ten eerste: de klassieke sociologen, maar ook Erving Goffman en Charles Taylor, gingen ver in het doorgronden van het kwaad, het lijden, zonde en de vraag naar heil en verlossing. De huidige sociologie stelt deze thematiek echter niet meer centraal zoals wel het geval is met macht of gender. Dat is, meent de auteur, uiteindelijk omdat ze ervoor terugdeinst om het kwaad te erkennen als een soort bovennatuurlijke kracht. Ten tweede stelt hij dat de christelijke traditie een bron van inzicht in de menselijk cultuur is. Deze wordt echter bepaald niet ontsloten door het moderne katholicisme omdat dat, sinds het Tweede Vaticaans Concilie, is bevangen door een naïef vooruitgangsgeloof. Noch de theologie, noch de sociologie gaat het heil op aarde brengen, zoveel is wel duidelijk. En ook dat het serieus nemen van het kwaad volgens de auteur vraagt om een her-uitvinding van de christelijke traditie. Je zou kunnen zeggen dat deze christelijke traditie al zit ingebakken in de wijze waarop hij de moderne cultuur en de hedendaagse sociologie beschouwt.

Dit intrigerende werk, opgesteld in fraai Shakespeareaans Engels met een hier en daar wat ironie en sarcasme, heeft een hoog 'meta'-gehalte: het gaat veel over het schrijven van het boek, de thematiek, de wording, de indeling, de plaats in zijn oeuvre. Alsof het is geschreven voor de auteur zelf, kenners van zijn werk, de uitgever en de recensenten. Bovenal gaat het over sociologie en over sociologen: Weber, Durkheim, Bauman, Foucault en Bourdieu. De lezer die louter geïnteresseerd is in ruïnes, satanisme of *film noir*, zal enige moeite moeten doen om eruit te halen wat van zijn of haar gading is en zal bemerken dat er vooral diep wordt ingegaan op voorbeelden uit de *high culture*. Deels wordt deze zelfs als bekend verondersteld zoals de opera's van Benjamin Britten, om maar eens een terloops voorbeeld te noemen. Ook de, voor deze tijd soms opmerkelijke, morele opvattingen van de auteur figureren als vanzelfsprekendheden. Zo memoreert de auteur de casus van een *evangelical* politicus die in de media werd gedemoniseerd vanwege zijn veronderstelde 'homofobie': "de medisch aandoende diagnose die wordt toegekend aan degenen van wie de hersenkwab *niet* is verwijderd en *wel* zo gek zijn om morele oordelen als deze te vellen." "In a curious reversal of fortunes, condemnation is made not of the sinner, but of those who would designate him as one" (p. 217). Wie zich niet laat ontmoedigen door dergelijke tegendraadse beschouwingen kan zeker gefascineerd raken door het afwijkende geluid dat in dit boek klinkt: een radicale conservatieve kritiek op het eenzijdige, secularistische perspectief dat de huidige sociologie domineert en een herinnering aan de historische verwantschap van de sociologie met de theologie.

Max Weber eindigde zijn beroemde lezing over wetenschap als beroep (1917) met een citaat uit Jesaja (21:11): 'Wachter, hoe lang nog duurt de nacht?' Volgens Peter Berger moeten we, lees ik hier, deze verwijzing begrijpen tegen de achtergrond van Gods zwijgen

in de nadagen van de Eerste Wereldoorlog (p. 63). Dezelfde vraag houdt een nauwkeurige bestudeerde religieuze woongroep in het oosten des lands bezig (Jansma 2016). Een reflexieve godsdienstsociologie kan niet doen alsof de vragen van de gelovigen ook niet tot die van het eigen vak horen.

Kees de Groot
(Tilburg University)

Literatuur

- Bauman, Z. (1989),
Modernity and the Holocaust, Cambridge: Polity Press.
- Flanagan, K. (2010),
Bauman's implicit theology, in: Davis, M. & K. Tester (eds.), *Bauman's challenge: sociological issues for the 21st century*, New York: Palgrave MacMillan, 94-120.
- Jansma, L. G. (2016),
Wachters van de Nacht : historicisten en het einde der tijden: eind 19de eeuw, 1934 of 2018?, Delft: Uitgeverij Eburon.
- Boer, Jildert de (2017),
Zij gij niet apostelen?! Geschiedenis, leer en praktijk van het Katholiek Apostolische Werk/De Algemene Kerk, Elburg: Uitgeverij Ipenburg, pp. 452, ISBN 9789070105310, € 34,50.

In begin van de jaren dertig van de negentiende eeuw ontstond in Engeland de apostolische beweging. De aanhangers meenden dat Christus' wederkomst aanstaande was. Als voorbereiding daarop moesten de christelijke gemeenten hervormd worden naar het patroon van de eerste christengemeenten. Deze kenden, zo meenden zij, een viertal ambten: apostelen, profeten, evangelisten en herders. Dit moest het grondpatroon worden voor alle kerken; dan zou ook het herstel van de eenheid van de kerken tot stand komen. In 1835 werd een zevental gemeenten op die wijze ingericht en 12 apostelen aangewezen, dit jaar wordt als het begin beschouwd van wat later de *Catholic Apostolic Church* zou heten. De apostelen kregen allen een stam toegewezen (een groep van landen) om daar het werk bekend te maken. De twaalf apostelen werden gezien als de laatste apostelen der eindtijd, nog in hun tijd zou Christus terugkomen. Het apostelcollege stierf uit en – omdat alleen apostelen nieuwe wijdingen mochten verrichten – daarmee op termijn ook de Katholiek Apostolische Kerk. Het niet benoemen van nieuwe apostelen leidde tot veel discussie en afsplitsingen – ook in Nederland – , juist het tegenovergestelde van wat de stichters hadden bedoeld.